

Nr 1096

Av herr **Lindblad**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 110, angående vissa organisations- och anslagsfrågor rörande försvaret.

I proposition 1970: 110 lämnas förslag i anledning av 1966 års verkstadsutrednings betänkande om försvarets förbandsbundna verkstäder. Principen anges vara att dessa skall ledas av försvarets materielverk, medan förenade fabriksverken med vissa undantag svarar för mer långsiktigt och centralt underhållsarbete. Departementschefen vill dock på flera punkter avvakta andra pågående undersökningar, varför osäkerhet om organisationen kvarstår. Därtill kommer önskemål om ökad integrering först inom försvarsgrenarna och sedan mellan dem, med militärområdena som eftersträvad sammanhållande enhet också på verkstadssidan. En personalminskning på uppåt 400 anställda förutses för de förbandsbundna verkstäderna.

Samordning — åt flera håll

Departementschefen godtar utredningens förslag om en central verkstadsledning inom materielverket. Avdelningen ersätter motsvarande funktioner inom de tre försvarsgrensinriktade materieförvaltningarna inom verket. Fördelar står rimligen att vinna i fråga om bl. a. personalfrågor, avtal, skyddsfrågor, arbetsstudier, ekonomisk ledning etc.

Ingen torde förneka att vinster står att vinna genom samordning mellan verkstäder, ty där finns många rationaliseringsmöjligheter även om materielen vid skilda verkstäder kan vara av mycket skiftande slag. Men det finns skäl att också betona andra samordningsbehov. Materieförvaltningarna, som projekterar, bedömer, utvecklar och beställer materiel, bör ha verkstadsaspekten med i bilden. Bland krav på ny materiel bör inte bara finnas goda prestanda i fråga om eldkraft, fart och precision liksom lägsta möjliga anskaffningskostnad. Ett viktigt krav gäller låg underhållskostnad, alltså så lång tid som möjligt mellan översynstillfällen, lättast möjliga åtkomlighet och lätt hantering vid underhåll och översyner. *Att ha rationella verkstäder är bra; att redan vid anskaffningen av materiel sträva efter så litet verkstadsbehov som möjligt är minst lika viktigt.*

Det är en rimlig förmodan att verkstadsfolket kan ge stora bidrag till bedömningen av hur kommande materiel skall modifieras för att nedbringa verkstadsbehovet. Sådana funktioner som visat sig särskilt ömtåliga eller svåra att justera på nuvarande materiel bör ägnas särskild upp-

märksamhet. Sparar man in verkstadsbehov, görs besparingar i fred genom minskad verkstadsorganisation och — vilket är väsentligast — ökas materielens användbarhet i krig.

En nära kontakt mellan verkstadsorganisation och materieförvaltning underlättar rimligen att verkstads- och underhållsaspekten kan komma in på ett tidigt stadium. När nu verkstadsfunktionen dras ur materieförvaltningarna krävs särskild uppmärksamhet på denna fråga, så att inte anskaffningsbeslut fattas med mindre hänsynstagande än hittills till underhållsaspekten. Möjligen kan hävdas att statsmakternas beslut 1968, i anledning av verkstadsutredningens betänkande om den icke förbandsbundna verkstadsorganisationen, betydde mer i detta avseende än nu föreliggande förslag — eftersom den icke förbandsbundna verksamheten kan sägas avse mer "kvalificerat" underhåll. Det viktiga är dock att när materieförvaltningarna inte längre har verkstadsavdelningar måste åtgärder till för att garantera att verkstadskunnandet skall nå fram vid materielbeslut.

En förutsättning i detta resonemang är givetvis att verkstadssidans folk har en positiv önskan att totalt nedbringa verkstadsbehovet genom att ny materiel görs så litet underhållskrävande som möjligt. När underhållet nu baseras på ett kund—leverantör—förhållande finns naturligtvis misstanken att särskilt den affärsdrivande enheten — förenade fabriksverken och i förekommande fall andra enheter utanför försvaret — i stället gärna ser att underhållskostnaden blir betydande; det är ju deras födkrok så att säga. En liknande risk kan finnas om också den förbandsbundna verkstadsverksamheten blir enhetligt ledd. Det understryker ytterligare behovet av att verkstadskunnig personal står till materieförvaltningarnas förfogande och att materialverkets ledning ägnar denna problematik betydande intresse.

Köpa tjänster utifrån?

Verkstadsutredningen har inventerat försvarets utnyttjande av privata företag för reparation och underhåll av försvarsmateriel. Utredningen föreslår överföring av vissa arbeten till statliga verkstäder. Av remissinstanserna framhåller materielverket att en omfördelning kan vara motiverad men att affärsrättsliga principer bör tillämpas vid val av leverantörer i den utsträckning som krigsberedskapshänsyn och faktorer av liknande art tillåter. Riksrevisionsverket finner det också angeläget att ta till vara den konkurrens som den öppna marknaden kan erbjuda. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar anser att en avveckling av underhållsarbeten vid civila företag kan få negativa verkningar från beredskapssynpunkt, eftersom antalet enheter med erfarenhet av krigsmateriel minskar.

Statsrådet kommer till följande slutsats:

Utredningen berör här en principiell fråga, nämligen om underhållsarbete ska ske i en för detta ändamål särskilt etablerad statlig organisation eller lämnas ut till fri konkurrens på den öppna marknaden. Genom konkurrens kan visserligen kostnaderna pressas ned och de under senare tid ökade underhållskostnaderna, huvudsakligen orsakade av att mer komplex materiel tillförts organisationen, i någon mån minskas. Detta talar för att de statliga verkstäderna skall konkurrera med de enskilda på lika villkor. Å andra sidan föreligger ett önskemål att utnyttja de statliga investeringarna i verkstäder som huvudsakligen har utformats för underhåll av militär materiel och som av beredskapsskäl måste hållas i gång i fredstid. Inom denna sektor har således staten vissa fasta kostnader oavsett beläggningen vid verkstäderna. Detta förhållande måste väga tungt vid val mellan olika former att utföra underhållet. Enligt min mening kan någon generell regel inte formuleras för hur de beställande myndigheterna skall förfara utan beslut om var underhållsarbeten skall läggas ut måste fattas från fall till fall. Liksom fallet är i dag bör dock fleråriga avtal träffas mellan materielverket och bl. a. förenade fabriksverken och Telub AB. Långtidsavtal med privata företag om underhållsverksamhet bör inte få träffas utan Kungl. Maj:ts tillstånd.

Verkstadsutredningens förteckning över företag som lämnat försvaret underhållstjänster visar att det är ett stort antal företag men att totalsumman för deras tjänster ändå är ytterst blygsam vid sidan av verksamheten vid försvarets egna och andra statliga verkstäder. För fordon gavs underhåll vid privata verkstäder för 1,9 milj. kr. 1967/68, för telemateriel 8,7 milj. kr., för instrument 0,16 milj. kr., för pjäs- och vapenmateriel 0,96 milj. kr., för stridsvagnar 3,67 milj. kr., för helikoptrar 4,4 milj. kr., för flygplan/helikoptrar 2,2 milj. kr., för motorer 1,8 milj. kr. och för ammunition 0,3 milj. kr.

Det synes som om det huvudsakligen rör sig om två typer av motiv för valet av privata företag. Dels rör det sig om tillverkaren av viss materiel som också under en tid får ombesörja översynen av den — rimligen därför att man har maskiner och kunnig personal för just den materielen. Dels rör det sig om materiel som är blygsamt förekommande inom försvaret men som finns också på den civila marknaden — här är det alltså en fråga om rationalisering, om civil och militär materiel ses över på samma ställe och verkstäderna i fråga därmed får större underlag. Om man, som en remissinstans, säger att "försvaret har tillräckliga egna verkstadsresurser för att klara sina egna underhållsbehov" (Försvarets civila personals förbund) tar man inte hänsyn till att försvaret kan vara en liten konsument av viss materiel och att det blir dyrt att skaffa en särskild verkstadsfunktion för denna. Verkstadsutredningen konstaterar följande skäl för att förlägga underhållsarbete till civila företag: att detta kan vara "ekonomiskt för-

delaktigt, att överbeläggning vid de egna verkstäderna föreligger eller att egna resurser saknas”.

Inom industrin anses numera den gamla ekorridén att samla allt i eget hägn vara orationell; ofta görs vinster genom att ”köpa tjänster” på områden där man själv är för liten. Det förefaller självklart att försvarsmateriel inte skall offras i onödan för att tillgodose en filosofi att staten prompt måste överse försvarets materiel till sista fallskärm, propeller, snöscoter, småbåt eller urtavla. Att skapa en organisation för allt och till toppbelastning är dålig ekonomi, förmodligen också dålig beredskapsplanering.

En större fråga gäller om försvaret aktivt bör bjuda ut stora arbeten på anbud bland flera underhållsverkstäder. Möjligheterna är förmodligen inte stora, då det rör sig om långtgående specialisering som ingen hoppar in i utan vidare. Där det går skulle det ändå ge en kontakt med öppen prisbildning. Ty om försvaret och t. ex. förenade fabriksverken i årtionde efter årtionde förlänger kontrakt — utan att fabriksverken tecknar motsvarande med andra kunder — finns snart ingen jämförelse. Försvarets enda metod blir då att kräva långtgående kontroll av kostnadsposter hos fabriksverken, eljest finns knappast möjlighet att bedöma om rationaliseringsvinster tas till vara.

Departementschefens uttalande om önskemålet ”att utnyttja de statliga investeringarna i verkstäder som huvudsakligen har utformats för underhåll av militär materiel och som av beredskapsskäl måste hållas i gång i fredstid” gäller f. ö. inte bara i fråga om utläggning på civila händer, eftersom så litet finns på den sidan. Däremot tycks frågan mer aktuell vid fördelning av arbeten mellan försvarsverkstäder och vissa statliga företag. Musköanläggningen, som kostat mycket pengar och som givit en skyddad fartygsverkstad i berg, har av allt att döma utsatts för en långtgående nedskärning. Personalstyrkan har skurits ned mer än man ansåg vid utflyttningen av f. d. örlogsvarvet i Stockholm, och maskinparken utnyttjas inte på långa vägar. I stället tycks arbeten ha överförts till Karlskronavarvet. Det är dålig ekonomi i Muskö, men risken är också att anläggningen inte kan sättas i drift i full styrka så snabbt som behövs om marinen skall mobiliseras.

Helikoptrar, räddningstjänst, ubåtsjakt

I fråga om anskaffning av fartygsmateriel m. m. för marinen förklarar departementschefen att överbefälhavaren utreder frågan om hur den totala tillgången på helikoptrar inom krigsmakten skall utnyttjas på bästa sätt. ”I avvaktan på utredningens resultat som väntas föreligga innevarande budgetår räknar jag med att anskaffning av tunga helikoptrar kan rymmas inom de föreslagna bemyndigandena för nästa budgetår. Det bör lik-

som tidigare ankomma på Kungl. Maj:t att ta ställning till vilka anskaffningar som bör ske inom ramen för det beställningsbemyndigande som riksdagen kan komma att lämna."

Frågan om ersättning av marinens tunga eller medeltunga helikoptrar är av stor betydelse. För ubåtsjakt-, transport- och sjöräddningsuppgifter m. m. finns dels ett tiotal HKP 1 (Vertol 44) från senare hälften av 1950-talet och dels tre modernare HKP 4 (Vertol 107). Den senare typen finns också inom flygvapnet. Därtill finns i alla tre försvarsgrenarna mindre helikoptrar.

De äldre Vertol-maskinerna är nära åldersstrecket, och deras användbarhet har nedgått samtidigt som underhållskostnaderna ökar. Sker inte en anskaffning som ersättning bortfaller det mesta av marinens helikopterburna ubåtsjakt och resurser för sjöräddning. Helikopterdivisionerna i Berga och Göteborg skulle därmed reduceras, och en fördröjd ersättning skulle leda till att personalens kunskaper riskerades.

ÖB har i sitt förslag för nästa budgetår skapat utrymme för att marinens helikopterorganisation skall kunna bibehållas vid i stort sett nuvarande storlek genom anskaffning av tunga helikoptrar, lämpliga för ubåtsjakt. "Den av Kungl. Maj:t beordrade särskilda helikopterutredningen har bestyrkt behovet av tunga helikoptrar för ubåtsjakt." Chefen för marinen framhåller att ytterligare livslängdsökning av nuvarande medeltunga helikoptrar inte är möjlig med hänsyn till flygsäkerheten. ÖB framhåller att det antal tunga helikoptrar, som chefen för marinen räknar med att anskaffa i planeringsnivån, är det minimiantal som erfordras för att täcka de viktigaste behoven. Av propositionen framgår att myndigheterna i första hand begär sju helikoptrar.

Ubåtsjaktresurserna har nedgått genom minskningen av antalet lämpade fartyg. Särskilda ubåtsjaktfartyg har tillkommit genom ombyggnad under 1950- och 1960-talen av äldre jagare. Materielen är dock så gammal att den successivt måste utgå ur organisationen. Sex fregatter finns kvar mot elva för några år sedan. Om något år väntas antalet vara nere i fyra, och kring mitten av 1970-talet kan alla särskilda ubåtsjaktfartyg beräknas ha utgått. Landets åtta jagare har ubåtsjaktutrustning, men fartygen har primärt andra uppgifter och kan därför endast delvis beräknas stå till tjänst för t. ex. konvojuppgifter och sjöfartsskydd.

Någon nyanskaffning av ubåtsjaktfartyg är inte förutsedd i gällande planer. Det är därför särskilt viktigt att helikoptrar kan behållas för denna uppgift. Det är viktigt både för ett krigsläge och för neutralitetsvakten. Om vi, särskilt i en spännt läge, inte kan ingripa mot kränkningar av vårt territorialvatten, minskar tilltron till vår möjlighet att bevara vår neutralitet. Incidentberedskapen kan därför få ett särskilt värde utrikes-

politiskt, samtidigt som sjöfartsskyddet i en krissituation ökar möjligheterna till fortsatt utrikeshandel.

Det synes nödvändigt att snart ge bemyndigande om ersättningsanskaffning av helikoptrar för ubåtsjakt. Den återopade utredningen om eventuell samordning av försvarets helikoptrar ändrar knappast detta. De tunga helikoptrarna inom flygvapnet — armén har som nämnts inga, och inte heller civilt finns någon tung helikopter som kunde stärka beredskapen — finns fördelade över landet med basering i Luleå, Söderhamn, Barkarby, Nyköping (sommartid Visby) och Kallinge. Marinens är som nämnt baserade vid Berga och i Göteborg. Baseringen medger täckning av landets kust, och därmed har flygvapnet en räddningsorganisation för flygare som tvingats hoppa fallskärm över hav samtidigt som sjöfarten får ökad trygghet.

En koncentration av nuvarande helikopterbestånd sedan marinens tio medeltunga helikoptrar utgått skulle omöjliggöra en sådan täckning av kusterna. Det vore ett allvarligt steg tillbaka för sjöräddning liksom för de andra uppgifter som kräver tung helikopterhjälp, t. ex. undsättning av isolerade. Snarare är en utbyggnad befogad, t. ex. åretruntbaserings av en helikopter på Gotland.

Behålls å andra sidan ett mindre antal helikoptrar i spridd basering synes de knappast kunna användas för ubåtsjaktuppgifter. Utbildningen för detta kräver samträning med flottans enheter, både fregatter och ubåtar. Antalet tunga helikoptrar, om inte nyanskaffning sker, synes alltså för litet för att tillåta både sjöräddning längs hela kusten och ubåtsjaktutbildning. Därtill kommer att en helikopter med ubåtsjaktutrustning därmed är så tungt lastad att möjligheterna att ta ombord nödställda starkt reduceras.

Det synes uppenbart att nyanskaffning av tyngre helikoptrar är starkt motiverad. Riksdagen bör inte överlåta beslutet på Kungl. Maj:t utan betona av två krav:

A) En omorganisation av försvarets helikopterorganisation får inte leda till sämre möjligheter än i dag att täcka kusten med sjöräddningsresurser.

B) En ytterligare kraftig nedskärning av neutralitetsvakt mot ubåtar och möjligheterna till sjöfartsskydd bör inte få komma till stånd.

Oklara punkter

Enligt uppgift har departementet förordat att bemyndigande lämnas för studier och projektering m. m. avseende patrullbåtssystem. I materielverkets förslag upptas 8 milj. kr. för ändamålet. Frågan är av intresse, bl. a. mot tidigare debatt kring s. k. kanonbåtar. En öppnare redovisning inför riksdagen är önskvärd.

I fråga om värnpliktsförmåner uttalar departementschefen att i samband med höjningen av penningbidraget bör också vissa mindre förmånsförbättringar i fråga om bl. a. penningbidrag, premier och reseförmåner genomföras. Ett sådant allmänt uttalande är otillfredsställande. Har departementschefen ett förslag bör detta meddelas riksdagen.

AJ 37 Viggen

Departementschefen tillstyrker ett beställningsbemyndigande för ytterligare 75 flygplan AJ 37 Viggen. År 1967 gavs bemyndigande för 100 flygplan i attackversion för ersättning av snart uttjänta A 32 Lanser. En reduktion av attackflyget, ledande till indragning av en flottilj, varefter skulle återstå tre flottiljer (tillsammans 8 divisioner mot i dag 10), har antytts. Inte heller för denna reducerade organisation räcker 100 flygplan. Departementschefen säger också att "det beställda antalet fyller inte behovet av kvalificerade attackflygplan". Han vill dock inte redan nu bestämma hur många av de föreslagna ytterligare 75 planen som skall avses för attack. En tolkning synes vara att, även om attackflyget ges här angiven omfattning blir det utrymme för en inledande anskaffning av AJ 37 även för spanings- och/eller jaktuppgifter. Vad som meddelats om den starkt hemlighetstämplade luftförsvarsutredningen synes peka åt samma håll. Departementschefens förslag synes därför innebära att han visserligen vill behålla handlingsfrihet inför perioden efter nuvarande försvarsbeslut men att han finner att vissa ytterligare beställningsbemyndiganden likväl är nödvändiga för att inte äventyra försvarets kontinuitet. En utförligare beskrivning av motiv på denna punkt hade varit av värde.

Över huvud synes knappheten i propositioner från försvarsdepartementet, även med hänsyn tagen till behoven av sekretess för stora fält, inte vara ägnad att underlätta riksdagens och allmänhetens studium av detta område.

Med hänvisning till ovanstående hemställas,

att riksdagen i anslutning till beslutet om centralisering av ledningen för den förbandsbundna verkstadsorganisationen inom försvaret uttalar att särskild uppmärksamhet bör ägnas åt frågan att få sådana kontakter mellan materieförvaltning och verkstadsorganisation att ett långsiktigt nedbringande av materielens underhållsbehov underlättas;

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om åtgärder som underlättar för försvaret att vid beställning av tjänster för underhåll av försvarsmateriel få en så långt möjligt marknadsmässig prissättning och att därvid inom

ramen för beredskapshänsyn alternativa lösningar fortlöpande prövas;

att riksdagen vid behandling av punkten Marinen: Anskaffning av fartygsmateriel m. m. uttalar att en omorganisation eller förändring av försvarets helikopterorganisation icke må ske utan beaktande av följande:

A) En omorganisation av försvarets helikopterorganisation får inte leda till sämre möjligheter än i dag att täcka kusten med sjöräddningsresurser,

B) En ytterligare kraftig nedskärning av neutralitetsvakt mot ubåtar och möjligheterna till sjöfartsskydd bör inte få komma till stånd.

Stockholm den 7 april 1970

Hans Lindblad (fp)
